

BURŽUĀZISKĀS PALIEKAS KRĀSNĪ IEKŠĀ!

Baiba Īvāne

Jelgavas pilsētas bibliotēka

18.05.2020.

BURŽUĀZISKĀS PALIEKAS KRĀSNĪ IEKŠĀ!

Jelgavas pilsētas bibliotēku darbības atjaunošana pēc 1944. gada

Katras bibliotēkas dibināšanā un pastāvēšanā, arī Jelgavas pilsētas bibliotēkas simtgadu vēsturē un šodienā, iezīmējas savi, unikāli stāsti un notikumi, taču vienlaikus katrs individuālais piemērs tēlo vien kopējo laikmeta ģīmetni, kas otrās padomju okupācijas laikā no 1944. gada arī bibliotēku darbā nenovēršami rāda savus ideoloģizētos, robustos un vietām nežēlīgos vaibstus.

Latvijas bibliotēku darbību 20. gadsimtā tiešā veidā ietekmēja vēsturiskie notikumi – trīs okupācijas – pirmā padomju okupācija, nacistiskā okupācija un otrā padomju okupācija, kas ilga no 1944. līdz 1991. gadam. Totalitāro politisko režīmu ideoloģijas, saprotams, tika īstenotas arī bibliotēkās. Bibliotēku vēsturniece Jana Dreimane savā pētījumā “Latvijas bibliotēkas otrās padomju okupācijas gados” raksta, ka padomju okupācijas režīmā kā viens no galvenajiem bibliotēku mērķiem tika noteikts palīdzēt *veidot padomju cilvēku, kam nebūtu savas nacionālās un reliģiskās identitātes, un kas dzīvotu un strādātu atbilstoši marksisma-ļeņinisma ideoloģijas kanoniem.*

Darba plānā pirmā vietā stāv ārkārtējie darbi

II pasaules karā tiek sagrauti 90% Jelgavas ēku, tostarp nodeg arī 1920. gadā dibinātā Jelgavas pilsētas bibliotēka. Taču, izpostīto pilsētu atjaunojot, jau pirmajās izpildkomitejas sēdēs 1944. gadā tiek pieņemts lēmums uzsākt kultūras un izglītības iestāžu, tostarp bibliotēku, atjaunošanu. Sagrauto māju drupās atrastajām grāmatām nu tiek piešķirts *bezsaimnieka mantas* statuss: tās tiek savāktas, lai vēlāk ar tiesas lēmumu grāmatas nodotu valsts bibliotēkām.

Nopostītā Jelgavas pilsētas bibliotēka 1944. gadā.

Jau 1945. gadā pieticīgos apstākļos sāk darboties 1. pilsētas bibliotēka; 1947. gadā Valdekas pilī atklāta Jelgavas apriņķa bibliotēka; 1949. gadā pilsētas 2. bibliotēka; 1952. gadā dibināta Jelgavas bērnu bibliotēka. Ielūkoties šo bibliotēku dibināšanā un tālākajā liktenī līdz pat mūsdienām varēs nākamajā bibliotēkas simtgadei veltītajā publikācijā, taču šajā aicinām pakavēties tieši pie Jelgavas Valsts Zinātniskās bibliotēkas veidošanas, kas, lai arī sākotnēji iecerēta kā zinātniskā bibliotēka, vēlāk kļuva par reģiona galveno bibliotēku un nu, kopā ar savām filiālēm, ir 1920. gadā dibinātās Jelgavas pilsētas bibliotēkas tradīciju turpinātāja.

Ne nu gluži kā pirmā aprīļa joks, taču Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas dibināšana ir datējama ar 1946. gada 1. aprīli, kad par direktora vietas izpildītāju darbā tiek pieņemts Nikolajs Francis. Tiesa gan, vien uz pusgadu, pēc kura viņa vietā tiek iecelta pastāvošajai varai lojālā, kaismīgā komuniste Emīlija Krustiņšone, kas šajā amatā strādā līdz 1957. gadam.

Pirmais Jelgavas zinātniskās bibliotēkas darba plāns datēts ar 1946. gadu, to parakstījis tās direktors Nikolajs Francis. Plānā minēts, ka bibliotēka atrodas dibināšanas stadijā, tāpēc visas pūles un enerģija veltāma tieši telpu iekārtošanas un remontu darbiem, kas ir stipri apgrūtināti karā cietušajā pilsētā. Pirmās telpas jaundibinātajai bibliotēkai tiek ierādītas Skolotāju ielā 6 – divās nelielās caurstaigājamās istabās, vienā no tām ierīkota lasītava, kurā notiek arī literatūras izstādes. Telpas ir pārlietu šauras bibliotēkas vajadzībām, tāpēc jau 1949. gadā tā tiek pārcelta uz Akadēmijas ielu 20 (tagadējā Raiņa iela 6), savukārt 1952. gadā bibliotēka iekārtojas tolaik pārdēvētajā Akadēmijas ielā – Puškina prospektā 10, Jelgavas Vēstures un mākslas muzeja 1. stāvā.

Pie Jelgavas vēstures un mākslas muzeja, kurā 1. stāvā savulaik atradās arī Jelgavas Zinātniskā bibliotēka, 20. gs. 60. gadi. No kreisās: Leons Lūriņš, Mirdza Sīka, Doloresa Ērciņa, Paulīne Bartkeviča, nezin., Melita Dimsone, Velta Maldava.

Arī šo telpu platība arvien augošajam bibliotēkas krājumam ir par mazu, un 1964. gadā bibliotēkas

daiļliteratūras nodaļa tiek pārcelta uz pilsētas Kultūras nama telpām, kur tā atrodas līdz pat 1984. gadam, kad Jelgavas Zinātniskā bibliotēka tiek pie sava atsevišķa nama Akadēmijas ielā 26, kur atrodas arī šodien kā Jelgavas pilsētas bibliotēka.

Kopija

Jelgavas zinātniskās bibliotēkas
darba plāns 1946.gadam.

Jelgavas zinātniskā bibliotēka atrodas dibināšanas stadijā un šis dibināšanas darbs ir tas, kam jāveltī gandrīz visa bibliotēkas enerģija. Darbs sarežģinās ar to, ka bez parastā bibliotēkariskā darba jāveic darbi telpu iekārtošanai bibliotēkas vajadzībām un šos darbus tagadējā Jelgavā kura ļoti cietusi kara laikā, ir ārkārtīgi grūti virzīt uz priekšu un kavējumi šajos darbos var ļoti traucēt pārējo bibliotēkas darbu.

Tādēļ arī nebūs vēl iespējams bibliotēkas kārtējo darbu 1946.gadam izvērst visā plašumā un šim darbam būs jānosprauž šaurākas robežas.

1946.gada darba plānā pirmā vietā stāv ārkārtējie darbi sakarā ar bibliotēkas dibināšanu.

1. Telpu iekārtošana bibliotēkas vajadzībām.

2. Bibliotēkas sakomplektēšana.

3. Grāmatu šķirošana un apstrādāšana.

- I 1946.gadā jāizremontē 3 istabas, jāpārbūvē krāsnis, jāiekārto plaukti un šis darbs veicams līdz 1. augustam, lai bibliotēku varētu atvērt publikai ne vēlāk kā līdz š.g. oktobrim.
- II Bibliotēka komplektēsies no Valsts vēsturiskās un Valsts bibliotēkas dubletu fondiem kur paredzēts 1946.g. sakomplektēt līdz 5000 sējumu. Šo plānu cerams realizēt pilnā mērā.
- III No pirktām un savāktiem grāmatu fondiem paredzēts iekārtot bibliotēkā šādas nozares: marksisma-ļepinisma, mākslas, arhitektūras, literatūras zinātnes, filozofijas, lauksaimniecības un pedagogijas. Sakārtotiem grāmatu fondiem līdz gada beigām jāsasniedz ap 4500 sējumu, tāpat jāuzstāda rokas bibliotēka kurā ietilps ap 600 sējumu.

Tāpat arī bibliotēka pieliks visas pūles, lai viņas informatīvā daļa varētu dot vajadzīgos paskaidrojumus, kā arī sagādāt nepieciešamos materiālus, kā valsts un partijas iestādēm tā arī sabiedriskām organizācijām, zinātnes un sabiedriskiem darbiniekiem un atsevišķiem interesentiem.

/N. Franča/
Jelgavas zinātniskās bibliotēkas
direktors.

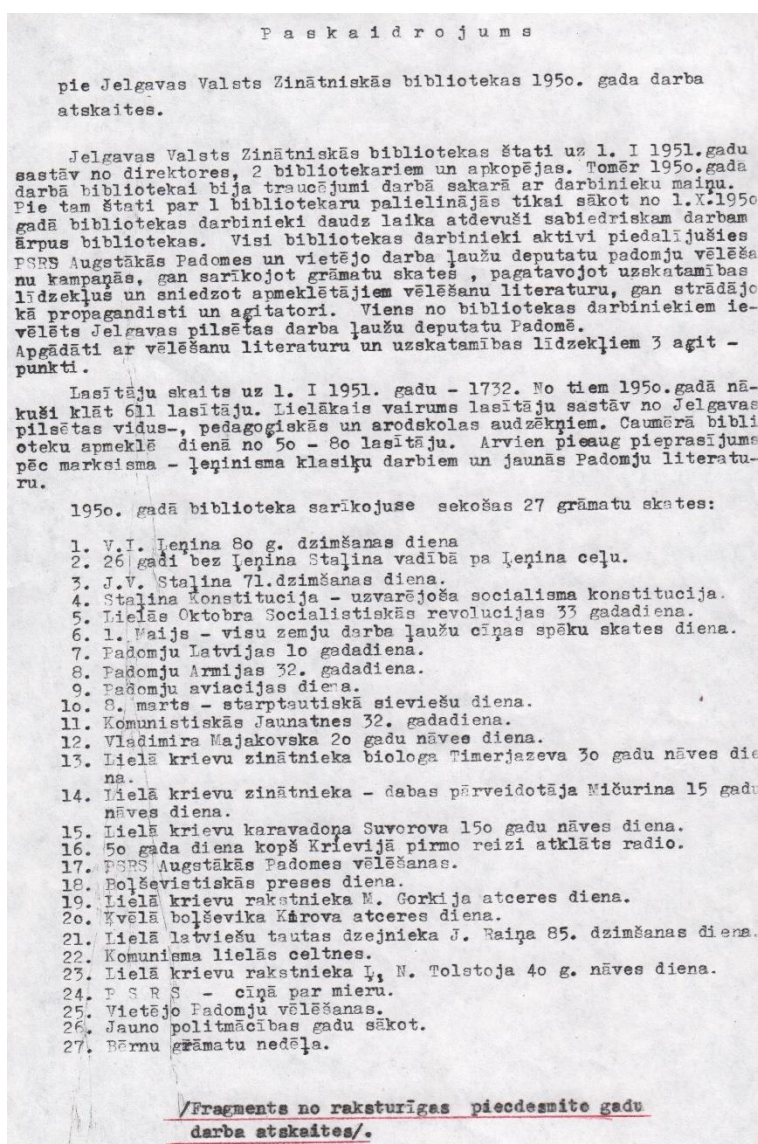
Pirmā Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas direktora Nikolaja Franča parakstīts darba plāns 1946. gadam.

Staļina vadībā pa Ļeņina ceļu

Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas pirmie gadi, protams, pamatā saistās ar rūpēm par bibliotēkas iekārtošanu, atbilstošu telpu atrašanu un grāmatu krājuma pakāpenisku papildināšanu. 1947. gada bibliotēkas darba pārskatā minēts, ka bibliotēkas krājumā ir jau 11025 grāmatu. Ikdienas darbs bibliotēkā no vienas puses norit kā jau bibliotēkās ierasts, bet vienlaikus uz ilgiem gadiem bibliotēku atskaitēs un pašā darbā parādās saturs, kas neļauj aizmirst okupācijas patieso seju. Bibliotekāriem jāpiedalās dažādās ar kultūru nesaistītās kampaņās, jāorganizē šo kampaņu popularizējošas izstādes un literatūras vakari, sienas avīzes u.tml., jāiesaistās sociālistiskajā sacensībā.

Vai ikvienā darba atskaitē parādās līdzīgi ieraksti kā šajā 1947. gada bibliotēkas darba pārskatā: *Atskaites gadā mazais kolektīvs daudz laika veltījis sabiedriskam darbam [..] strādājot gan kā aģitatori un Vietējo Padomju komisiju sekretāri. [..].* Gadu no gada atskaitēs var lasīt arī šādas šabloniskas obligātās nodevas valdošajai varai: *Beidzamā laikā pieaug pieprasījumi pēc marksisma-ļeņinisma klasiķu darbiem un jaunās Padomju daiļliteratūras.*

Bibliotēkā tiek rīkotas visdažādākās grāmatu izstādes, taču vairums no tām veltītas padomju ideoloģijas slavināšanai, piemēram, 1950. gadā bibliotēkā rīkotas grāmatu skates, kā tās toreiz dēvēja, ar šādu tematiku: *26 gadi bez Ļeņina Staļina vadībā pa Ļeņina ceļu; Staļina Konstitūcija – uzvarējoša sociālistiska konstitūcija, vai arī Boļševistiskās preses diena, Komunisma lielās celtnes* un tā bez gala.

Fragments no 1950. gada Jelgavas Valsts Zinātniskās bibliotēkas darba atskaites.

JELGAVAS PILSĒTAS BIBLIOTEKU PIEREDZES APMAIŅAS STAFETE

VĒSTURISKI REVOLŪCIONĀRĀS UN AKTUĀLAS SABIEDRISKI POLITISKĀS LITERATŪRAS PROPAGANDA

JELGAVĀ,
1967. GADĀ

TIKŠANĀS AR ĻEŅINA LĪDZGAITNIEKU Ī. RIEKSTIŅU.

- a) ATMIŅU STĀSTĪJUMS.
- b) ĻEŅINA MĪĻĀKĀS DZIESMAS / IZP. SKOLAS KORIS /.
- c) «LASĪSIM GRĀMATAS PAR ĻEŅINU» / IZSTĀDE /.

ATZĪMĒJOT MŪSU PILSĒTAS IZAUGSMI,
TIKA IZGATAVOTS PLAKĀTS UN IĒKĀRTOTA
IZSTĀDE, «AUG PILSĒTA MANA NE DIENĀM,
BET STUNDĀM.»

PAR PSKP 23. KONGRESU UN PIĒCGADI
- IZSTĀDE, UN STENDS «IEŠKATĪSĪMĪES
NĀKOTNĒ».

BĒRNI IEMĪĻOJUŠI GRĀMATAS PAR VALSTS
REVOLŪCIONĀRO PAGĀTNI, ĻEŅINU UN VI-
ŅA LAIKABIEDRIEM, KOMJAUNIEŠIEM UN
PIONIĒRIEM - VAROŅIEM, PAR PILSONU
UN LIELO TĒVIJAS KARU.

INDIVIDUĀLAJĀ DARBĀ AR LASĪTĀJIEM
DAUDZ PALĪDZĒJA SASTĀDĪTIE LITERATŪ-
RAS RĀDĪTĀJI PA VECUMA GRUPĀM:

«По тропами отцов», «Великий
путь», «По зову партии - на новые
подвиги» u.c., KURUS BĒRNI LABPRĀT
IZMANTOJA GRĀMATU IZVĒLĒ.

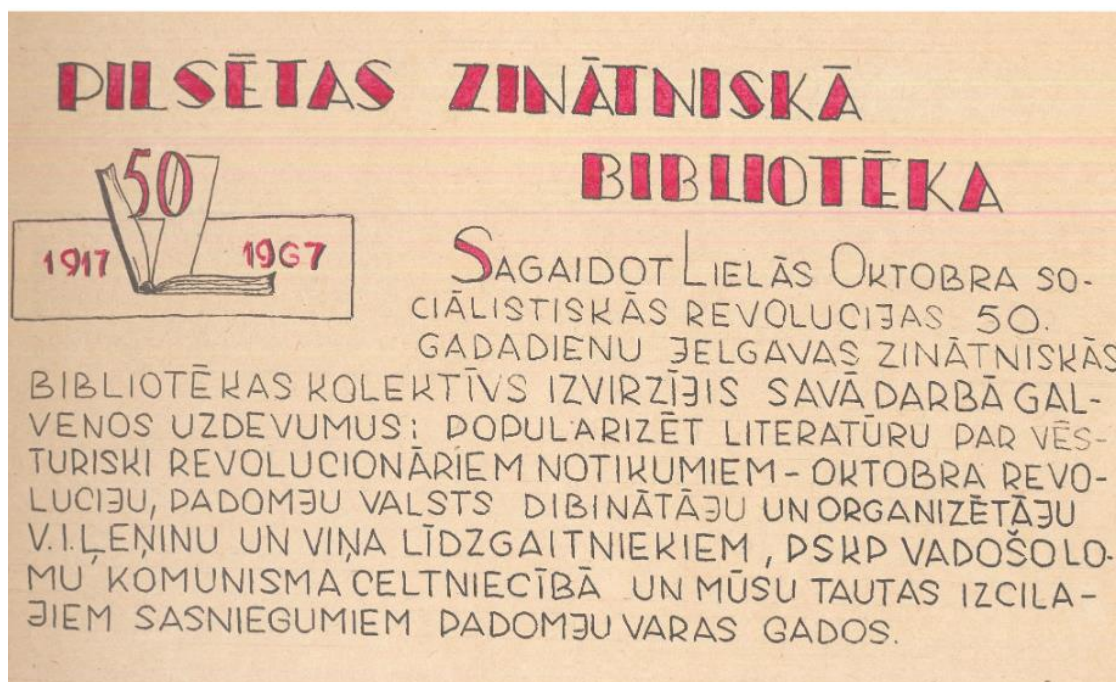
4135

3910

1967.1.vi. 1966.1.vii

SABIEDRISKI POLITISKĀS LITERATŪRAS IZSNIEGUMS

Fragmenti no 1967. gada albuma-atskaites par Jelgavas pilsētas bibliotēku pieredzes apmaiņas stafeti sakarā ar *Vēsturiski revolucionārās un aktuālās sabiedriski politiskās literatūras propagandu*.

Grāmatas sēja pakās un nesa uz kurtuvi

Pirmajā Latvijas Republikā 1938. gadā bija 905 publiskās bibliotēkas, vairums no tām piederēja sabiedriskām organizācijām, tostarp biedrībām. Līdz ar pirmo padomju okupāciju jau 1940. gadā tika uzsākta biedrību un to bibliotēku likvidācija. Daļa šo bibliotēku krājuma kļuva par pamatu valsts publiskajām bibliotēkām. No bibliotēkām tika izņemta "kaitīgā" literatūra – gandrīz visa, kas bija iznākusi neatkarīgās valsts pastāvēšanas gados, kā arī ārzemju literatūra. Par kaitīgiem tika atzīti ne tikai fašistiskās ideoloģijas sacerējumi, bet arī nacionāla rakstura literatūra, kā arī citi darbi. Fondu tīrīšanas mērķis bija pēc sava prāta veidot tautas kolektīvo atmiņu – izdzēst no tās visu, kas atgādinātu par nacionālo identitāti, pašnoteikšanos un vēsturiskajiem notikumiem. Līdzīgi, kā tas notika ar sagrauto Jelgavu – lai gan daļu pilsētas namu pēc 1944. gada būtu bijis iespējams atjaunot, politiskajam režīmam tas nebija izdevīgi, jo lieki ik dienu iedzīvotājiem un saulainā komunisma cēlājiem atgādinātu par to bagāto vēsturisko mantojumu, kas savulaik ļāva Jelgavu dēvēt par mākslas un kultūras centru. Okupācijas režīms bez žēlastības dzēsa namus un grāmatas, cilvēkus un viņu likteņus.

Visaktīvākais fondu tīrīšanas darbs noritēja pirmajos okupācijas gados, taču arī vēlāk. Grāmatas tika nodotas papīra pārstrādes fabrikām, arī dedzinātas, bet 2 eksemplārus no katra izņemtā izdevuma drīkstēja uzglabāt četru universālo zinātnisko bibliotēku specfondos – tolaik Valsts bibliotēkā, Latvijas Valsts Universitātes Zinātniskajā bibliotēkā, Zinātņu akadēmijas Fundamentālajā bibliotēkā un Zinātņu akadēmijas Misiņa bibliotēkā.

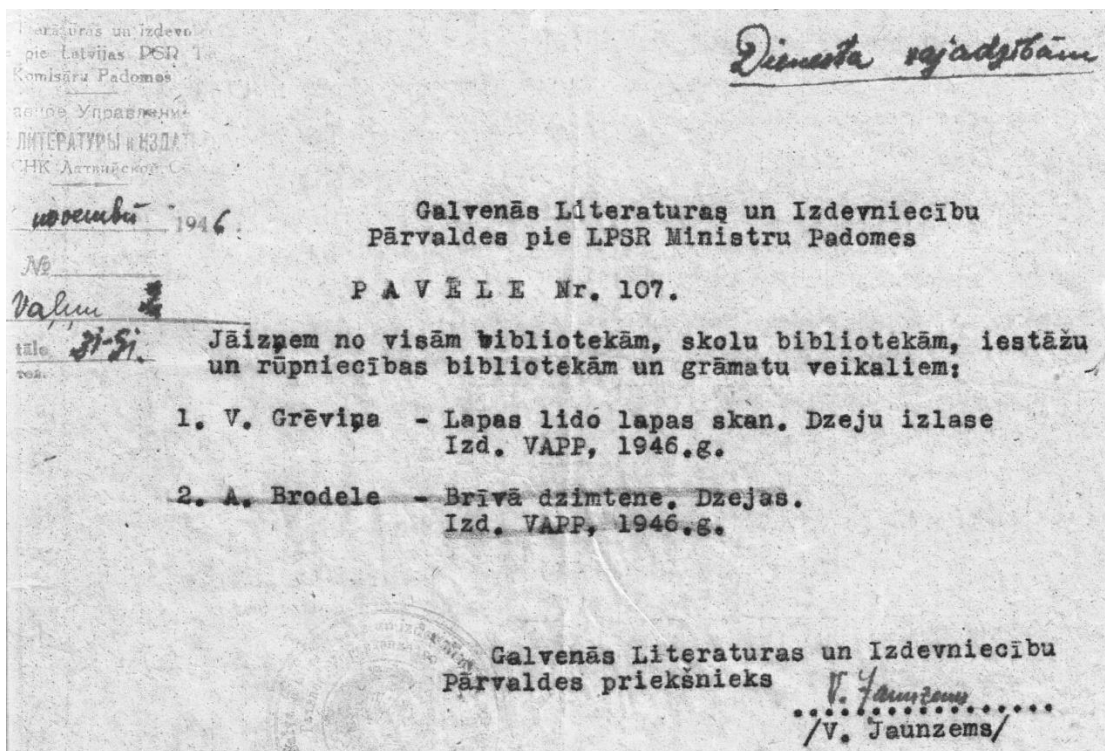
Grāmatu iznīcināšana un izslēgšana no bibliotēku krājuma notika dažādi. Šajā fotogrāfijā priekšplānā redzami grāmatu maiši, aiz cilvēku grupas papīra smalcināšanas mašīna pie Kuldīgas muzeja arhīva ēkas (tagad restorāns “Bangerts”) ap 1954. gadu. Uz arhīvu, kur bija novietota iekārta papīru smalcināšanai, nevēlamās grāmatas sveda no apkārtnes pilsētu, biedrību, skolu un citām bibliotēkām. Pēc Otrā pasaules kara daļu no šīm padomju varas izpratnē kaitīgajām grāmatām no iznīcināšanas paglāba Kuldīgas arhīva darbinieks Arturs Dziesma (1921–1964). Visus šos gadus paglābtās grāmatas glabājās Dziesmu ģimenē Rīgā, un nu tiek nodotas bibliotēkām Jelgavā un Kuldīgā.

Foto no Dziesmu ģimenes albuma. No kreisās Dziesmu ģimene, kaimiņu meitene un atsūtītā darbiniece grāmatu iznīcināšanai.

Arī Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas darbā notika aktīvs obligātais darbs pie fondu tīrīšanas, un bibliotēkas arhīvos saglabājušies bieži sējumi ar “izņemto grāmatu” sarakstiem un rīkojumiem.

LIETA	
Nr. _____	
Reģ. <u>Jelgava</u> Pilsēta	<u>Jelgavas Valsts</u>
<u>Jelgavas Valsts</u> Kultūras un bibliotēku Iestāde vai uzņēmums	<u>Lielatlasu bibliotēka</u>
No <u>1946 XII</u>	<u>Akti par izņemto</u>
līdz _____	<u>grāmatām</u>
Piezīmes	
<p>LPRRT 1. stulve, Rīgā Art. 910—45 Cena 24 kap.</p> <p>LPRRT 3. tip. Riņķ. 747. 51.000</p>	

Aktu vāki no 1946. gada, kuros neskaitāmās lapaspusēs apkopoti saraksti ar no fondiem izņemtajām grāmatām.

Bibliotēkām bija precīzi jāpilda Galvenās literatūras un Izdevniecību pārvaldes rīkojumi par tām grāmatām, kuras fondos nedrīkstēja atrasties.

AKTA № 96

Mēs, apakšā parakstījušie, GLP pilnvarotais Jelgavas valsts zinātniskās bibliotēkas direktors Krustiņšone un bibliotēkas darbinieki sastādījām šo aktu par grāmatām, kas izņemamas no Jelgavas valsts zinātniskās bibliotēkas fondiem, sakarā ar GLP rīkojumu, parakstiem un rakstiem.

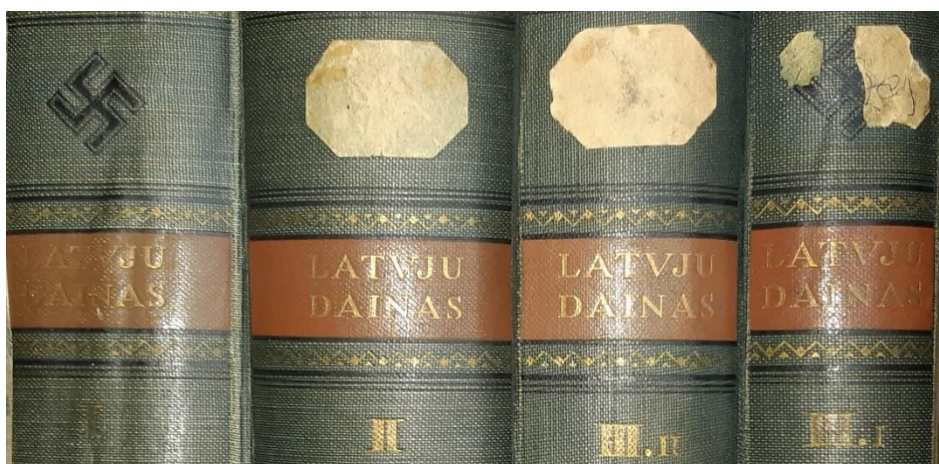
Autors	Grāmatas nosaukums	Izd. mērs	Izd. gads	Eks. skaits	Brocīnāra \$	Summa	Pavēls \$
Arenda, P.	Atskaņu kronika	-1-	1936	2	2845,2378		19
Kurzemnieks, P.	Kurzemes hercogu kapene	-1-	1940	1	847	18.-	-
Kurzemnieks, P.	Суднохозяева	-4-	1943	2	574,8482	12.-60	-
Almānā, F.	Budapeštas kārdinājums	-1-	69	1	7901	1.-	-
Kraujis, H.	Spēsiu spēks	-1-	1930	1	1930	2.-	-
Reinolds, A.E.V.	Nāves mēģis	-1-	1930	1	4895	1.-	-
Andri, V.	Anna Pavlova	-1-	69	1	7750	1.-	-
Reinolds, M.	Priekšis un Kormis	-1-	69	1	27674	2.-	-
Kraujis, V.	Mājas apstākļu izlabotājs	-1-	1939	3-4 pp	4889		-
Reinolds, F.	Plensaimniecība	-6-	1939	3-5 pp	5861,4919		-
Daraksti:					10	37.60	

Emīlija Krustiņšone
Emīlija Krustiņšone

Tikai viens piemērs no Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas sastādītajiem aktiem par nevēlamajām grāmatām, kas bija izņemamas no iestādes krājuma. Aktu parakstījuši direktore Emīlija Krustiņšone. Starp grāmatām tādi izdevumi kā Jēkaba Saivas atdzejojātā, 1936. gadā izdotā "Atskaņu Chronika", kā arī Pētera Ārenda 1940. gadā izdotā "Kurzemes hercogu kapene Viestura piemiņas pilī Jelgavā".

Savās atmiņās par darbu bibliotēkā bijusī Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas darbiniece Liliāna Skudra atceras 20. gadsimta 50. gadu beigas, kad bibliotēka bija iekārtota muzejā: *Piecdesmito gadu nogalē vēl tīrīja fondu. Grāmatas sēja pakās un nesa uz kurtuvi, kas bija muzeja telpās apakšstāvā. Nesa uz kurinātavu un dedzināja. Mēs jau nu būtu gribējušas kaut ko no tām paciņām izvilkēt, bet tā uzmanīja tās pakas, ka... ja nu vienīgi tam pašam kurinātājam Spalvam izdevās kaut ko izvilkēt no tām pakām. Bet arī tad tur gāja direktore [tolaik bibliotēkas direktore jau Paulīne Bartkeviča, B.Ī.] stāvēt klāt. Stāvēja klāt, lai tur nekas... [..] Buržuāziskās paliekas krāsni iekšā, ko tur taupīt.*

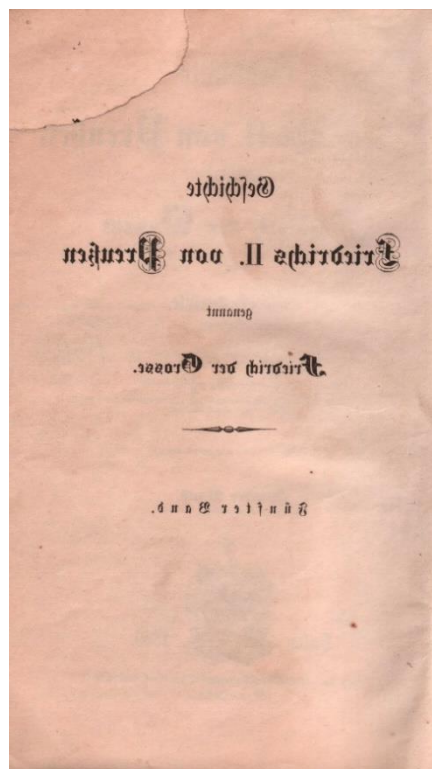
Protams, ka bija izdevumi, kas tika paglābti no iznīcināšanas, izdevumu likteņi cauri gadsimtiem bijuši dažādi un sarežģīti, un arī šodien Jelgavas pilsētas bibliotēkas krājumā esošās grāmatas no dažādiem laikmetiem ir kā mēmi, bet vienlaikus daudzbalstīgi liecinājumi vēsturiskajiem notikumiem, kā arī atgādinājums par to, ka vārda brīvība ir trausls un sargājams dārgums.

Šādi izskatās Jelgavas pilsētas bibliotēkas krājumā esošās 1922. gadā Valtera un Rapas izdevniecībā izdoto "Latvju dainu" sējumu muguriņas. Redzams, kā savulaik ir mēģināts slēpt uz tām uzdrukāto ugunskrustu, kas nereti tiek asociēts ar nacistiskā režīma simbolu svastiku.

Izdevumu titullapas vēsta ne tikai par to, kas būs lasāms grāmatā, bet nereti arī ir liecība grāmatas liktenim cauri laikiem. Šajā R. Blaumaņa kopotu rakstu sējuma titullapā uzskatāmi caur bibliotēku zīmogiem redzama daļa no grāmatas garā ceļa, līdz tā nokļuvusi Jelgavas pilsētas bibliotēkas krājumā.

Šādas grāmatas Jelgavas pilsētas bibliotēkas Novadpētniecības un seno izdevumu krājumā ir vairākas – ar vienkārši pavirši izplēstiem vai izgrieztiem fragmentiem. Visticamāk, mēģinājums slēpt izdevuma piederību konkrētai bibliotēkai vai personai.

Pārlicināta komuniste, bet ļoti sirsnīga

Kā jau iepriekš rakstā minēts, Nikolajs Francis 1946. gadā dibinātās bibliotēkas direktora amatu ieņem vien pāris mēnešus, līdz viņa vietā ieceļ padomju varai uzticamo Emīliju Krustiņsoni, kas par Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas direktori strādā no 1946. līdz 1957. gadam, kad aiziet pensijā. Emīlija Krustiņsone (1890–1981) ir viena no savulaik slavenajām komunistēm-revolucionārēm māsām Krustiņsonēm. Īpaši izcelt E. Krustiņsones parādīšanos pie Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas debesīm ir svarīgi tāpēc, ka tas ir spilgts piemērs un liecinājums savam laikam – otrajai padomju okupācijai un šī režīma mehānismiem. Liecinājums tam, kā cilvēks ir vien marionete un līdzeklis valdošās varas rokās, liecinājums tam, kā nešķirojot tika laužtas cilvēku dzīves. Bet par to runāt bija aizliegts. Svarīgi bija saukļi, atskaites, plāni, *pareizas* frāzes un *pareizi* darbi. Cilvēka individuālā vērtība nepastāvēja.

Irēnas Sončikas, kas tolaik strādāja bibliotēkā, atmiņās par darbinieku atlasī diezgan precīzi iezīmējas svarīgākie kritēriji personas atbilstībai vai neatbilstībai ideoloģiski nozīmīgam darbam bibliotēkā vai jebkurā citā iestādē: *Pa šiem gadiem daudz kas ir aizmirsies, taču atceros, ka bibliotēkas apmeklētājus apkalpoja pati Emīlija Krustiņsone. Kāpēc man piedāvāja pēc skolas beigšanas darbu šajā bibliotēkā, varu tikai minēt. Vadītāja bija pazīstama komuniste ar stāžu no 1910. gada, es – komjauniete. Tajos gados vēl visi nebija komjaunieši. [..] Es nācu no ļoti trūcīgas ģimenes, dzīvojām drupās, bieži nebija, ko ēst, apģērbs trūcīgs. Piekritu strādāt par bibliotekāri. Alga tiem laikiem bija laba – 640 rubļi mēnesī. [..] Mans darbs bija apkalpot cilvēkus. [..] Par direktori Emīliju Krustiņsoni varu teikt to labāko. Pārlicināta komuniste, bet ļoti sirsnīga, labdabīga, vienmēr laipna, nekad nedusmojās.*

Savukārt Liliāna Skudra atceras: *Krustiņsone, viņa nestrādāja ilgi, bet viņa arī pēc tam vēl bibliotēkā iegriezās. Viņa bija, nu... ideālists liels. Uz šo visu revolūcijas norisi, uz visiem tiem briesmu darbiem... viņa to uztvēra, ka tas ir vajadzīgs, tas ir cēlas idejas vārdā, ka tas viss ir vajadzīgs un iebilst tur neko lielu nevarēja. Man gan šķiet, ja kaut ko citam atņem, tad tas jau nevienam neko labu nedod... Bet viņa teica, ka tas vajadzīgs slimnīcām, rūpnīcām, kultūras attīstībai. Varbūt arī vajadzēja, bet es domāju, ka jebkurā lietā, ja kaut kas tiek kādam atņemts ar varu, tas pie laba gala nevienu nav novedis. Bet tā... viņa kā cilvēks bija ļoti laba. Ļoti laba. [..] Nekādā ziņā viņa nebija ne slikta, ne ļauna. Viņa bija ar tādu skaidru redzējumu visās lietās.*

Notikusi briesmīga nelaime, par kuru biedrs Staļins pat nenojauš

Emīlija Krustiņsone dzimusi Liepkalnes pagastā, netālu no Sausnējas četru bērnu ģimenē. 1929. gadā beigusi Ļeņingradas Universitāti, bijusi Oktobra apvērsuma dalībiece Petrogradā, strādājusi Ļeņingradas Valsts vēstures arhīvā (1924–1937). 1938. gadā kā „tautas ienaidniece” izslēgta no partijas un izsūtīta uz Vologdas apgabalu, kur Šangajevas sādžā strādājusi dažādus darbus, bet no 1939. gada bijusi uzņēmuma „Sojuzkož” grāmatvede. 1941. gadā Emīlijai Krustiņsonei Ļeņingradas pilsētas komiteja atjauno partijas piederību un aicina atpakaļ uz Ļeņingradu, kur viņa strādā hospitālī gandrīz visu blokādes laiku, līdz 1943. gadam. No 1943. gada līdz 1944.

gadam Emīlija Krustiņšone dzīvo pie savas māsasmeitas Liliņas Lenčmanes Jaroslavļas apgabalā Rostovā. Pēc tam abas tiek nosūtītas uz Jelgavu.

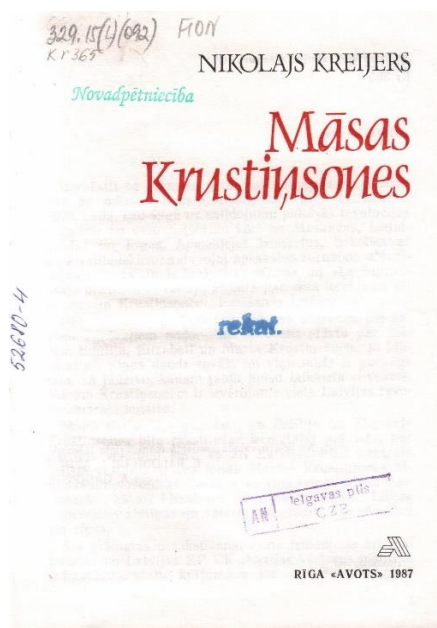
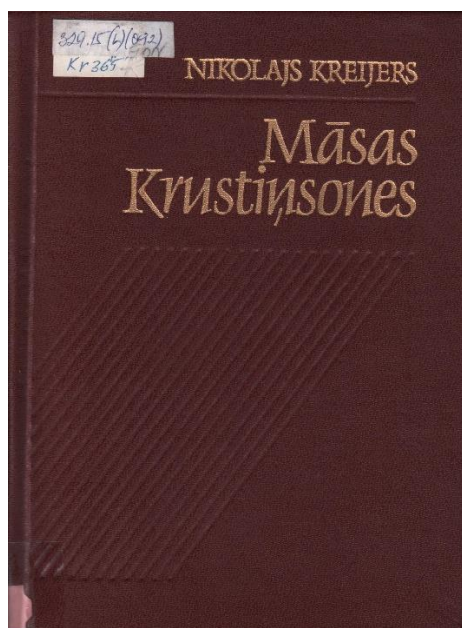
Attēls no N. Kreijera grāmatas “Māsas Krustiņšones”, Ļeņingradas centrālā arhīva direktore Emīlija Krustiņšone 1931. gadā.

Sākumā Emīlija Krustiņšone Jelgavā strādā par dzimtsarakstu nodaļas pārzini, tad tiek nosūtīta darbā uz partijas Jelgavas pilsētas komiteju un vēlāk E. Krustiņšonei uztic atbildīgu ideoloģiskā darba „iecirkni” – Jelgavas Valsts Zinātnisko bibliotēku. Paralēli šim darbam „vecā komuniste”, kā savulaik dēvēja šādas cienījama vecuma ideoloģijai lojālās figūras, uzcītīgi pilda partijas uzdevumus, iejūtoties propagandistes, aģitatores un lektores lomā.

Slavenāka par Emīliju Krustiņšoni gan ir viņas māsa Marta Krustiņšone, kas padomju laikmeta norietā kļuva par ideoloģisko ikonu un leģendu, taču arī trīs māsas Krustiņšones kļūst par padomju propagandas darbā plaši izmantotiem tēliem, lai radītu spilgtu un ideoloģizētu priekšstatu par revolucionāro ģimeni.

Māsas Krustiņšones. No kreisās: Marta, Emīlija un Elizabete Krustiņšones. Rīga, 1966. gads. Foto no enciklopēdijas “100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā”.

Marta Krustiņšone nodzīvoja daudz ilgāk nekā viņas māsas, un viņu laika gaitā sāka uzskatīt par „nesalaužamas komunistiskās pārliecības simbolu”, neskatoties uz to, ka komunistiskais režīms iznīcināja visu māsu personiskās dzīves un nežēlīgi izmantoja savā labā.

Vēsturniece Ilga Kapeniece par māsām Krustiņšonēm stāsta: *Viņas visu mūžu sargājās pateikt kaut ko lieku. Nerunāja ne par nošautajiem vīriem, ne pazudušajiem cīņubiedriem. [...] Viņas cerēja, ka padomju Krievijā izveidos to laimes zemi, to paradīzi, par kuru sapņoja, bet tur viņas piedzīvoja sava mūža traģiskākos sāpju cēlienus. Vēl līdz mūža galam Emīlijas Krustiņšones māsa Marta Krustiņšone uzlūkoja visu notikušo par kļūdu, nevis režīma mērķtiecīgu rīcību: Ko es domāju? Ka notikusi briesmīga nelaime, ka varu sagrābuši ienaidnieki, bet biedrs Staļins to pat nenojauš.*

Emīlijas Krustiņšones mazmeita Maija Stafeca intervijā (kurā iespējams vairāk lasīt par māsu personiskās dzīves gaitām) Līgai Blauai rezumē: *Māsas ticēja, ka tā ir īstā un pareizā dzīve, kuru viņas dzīvo. Tāpat kā ticīgs cilvēks tic Dievam, tā viņas ticēja idejai un partijai.*

Ticībai, kā zināms, ir milzīgs spēks – vai tā būtu reliģija vai cita ideoloģija. Un visticamāk, ikvienam dzīves jēgas un mierinājuma meklējumos ir jāatrod kaut kas, kam šai dzīvē ticēt. Taču jautājums vienmēr ir atklāts – vai kaismīgā individuālā vai kolektīvā ticība dzīves vējdzirnavās nesamaļ citus un tevi pašu?

Lai nu kā – taču šodien bibliotēkas visā pasaulē strādā ar vienu galveno mērķi: lai tās apmeklētāji nevis ticētu, bet gan zinātu, ka tieši bibliotēka ir vieta, kurā ikviens ir brīvs un līdzvērtīgs. Neatkarīgi no ticības un pārliecības.

Izmantotie avoti:

1. 100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā: encikl. sastādītāja Ausma Cimdiņa. Rīga : Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2008. 501 lpp.
2. Blaua, Līga, Sievietes ar šauteni: [par Krustiņsonu dzimtas gaitām] / Līga Blaua ; tekstā stāsta vēsturniece Ilga Kapeniece ; fragm. no M.Krustiņsones (1895-1996) atmiņām ; pēc Nikolaja Kreijera grām. "Māsas Krustiņsones", Liliņas Lenčmanes, Ērikas Bojarskas, Maijas Stafeckas inform.. Ievas Stāsti, Nr.14 (2006, 7.jūl.), 22.-[27.]lpp.; Nr.15 (2006, 21.jūl.), 24.-29.lpp.
3. Dreimane, Jana, Latvijas bibliotēkas otrās padomju okupācijas gados : promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai komunikāciju zin. nozarē, bibliotēkzinātnes apakšnozarē / Jana Dreimane ; zin. vad. Viesturs Vecgrāvis ; Latvijas Universitāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004. 194 lp.
4. Jelgavas pilsētas bibliotēkas arhīva materiāli, npublicētie atmiņu ieraksti
5. Nikolajs Kreijers. Māsas Krustiņsones. Rīga: Avots, 1987. 206 lpp.
6. Oļekna, Dina. Jelgavas Zinātniskās bibliotēkas darbība pēc Otrā pasaules kara : bakalaura darbs / Latvijas Universitāte. Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļa. - Rīga : B.i., 2003. - 53 lpp.